

NİZAMİYE
AKADEMİ

İstanbul 2021

NİZAMİYE AKADEMİ

Tasavvuf Serisi: 14
yayin@semerkand.com
ISBN: 978-605-70579-4-5

Yazar : Dr. Mesut Akdoğan
Editör : Doç. Dr. Mehmet Saki Çakır
Dr. Fatih Bayram
Doç. Dr. Hüseyin Okur
Kapak : Fatih Aydın
İç Düzen : M. Vehbi Ümit
Baskı : Sistem Matbaacılık
Davutpaşa Cad.
Yılanlı Ayazma Sok. No: 8
Davutpaşa/İstanbul
Tel: 0212 482 11 01
Sertifika No: 49687
(yaygın dağıtım)

Aralık 2021, İstanbul
1. Baskı

© Bu eserin tüm yayın hakları
Semerkand Basım Yayın Dağıtım A.Ş.'ye aittir.

GENEL DAĞITIM

POZİTİF DAĞITIM
TÜRKİYE: Eyüpsultan Mah. Esma Sokak No. 3 Samandıra-Sancaktepe-İstanbul
Tel: 0216 564 26 26 **Fax:** 0216 564 26 36 online satış: www.semerkandkitap.com

EROL MEDIEN
AVRUPA EROL Medien GmbH Kölner Str. 256 51149 Köln
Tel: 02203/369490 **Fax:** 02203/3694910 www.semerkandonline.de

ABDULLAH YÂFİÎ

Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Düşüncesi

Dr. Mesut AKDOĞAN

NİZAMİYE
AKADEMİ

Dr. Mesut AKDOĞAN

1989 yılında Hakkâri'de doğdu. Hakkâri İmam-Hatip Lisesi'nden (2006) ve Marmara İlahiyat Fakültesi'nden (2010) mezun oldu. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda (2007-2013) imam-hatip olarak görev yaptı. 2013'te Hakkâri Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. Ankara Üniversitesi'nden (2016) *Muhammed Emin Erbilî'nin Hayatı, Eserleri ve Görüşleri* adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı. Aynı üniversitede 2016 yılında doktora eğitimine başladı. *Afîfüddîn Abdullah b. Es'ad el-Yâfiî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Düşüncesi* adlı teziyle (2020) mezun oldu. Tasavvuf başta olmak üzere İslâmî ilimlerin farklı konularında araştırmalar yapmaktadır. Halen Hakkâri Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı'nda Dr. öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. İdarî olarak dekan yardımcısı görevini yürütmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar 11
Önsöz 13
Giriş 19
A) Tasavvufa Genel Bir Bakış 19
B) ABDULLAH EL-YÂFİÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BAKIŞ 24
1. Siyasî ve Ekonomik Durum 24
2. İlmî, Tasavvufî ve Kültürel Durum 27

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDULLAH el-YÂFİÎ'NİN HAYATI, ŞAHSİYETİ ve ESERLERİ

1. HAYATI 31
1.1. Doğumu, Çocukluğu ve Gençliği 31
1.2. Eğitimi 34
1.2.1. Zâhirî Eğitimi 34
1.2.2. Manevi Eğitimi 38
1.2.2.1. Mensup Olduğu Tasavvuf Ekolü 38
1.2.2.2. Mürşidleri 42

1.3. Seyahatleri 44
1.4. İrşad Yılları 46
1.5. Vefatı 47
1.6. Çocukları 48
1.7. Tesirleri 50

2. ABDULLAH EL-YÂFİÎ'NİN İLMÎ ŞAHSİYETİ ve ESERLERİ 53
2.1. Kelâmî Yönü ve Kelâma Dair Eserleri 55
2.1.1. Zikrü Mezâhibi'l-Fıraki'sneteyn ve Seb'îne'l-Muhâlefeti li's-Sünne 62
2.1.2. Merhemü'l-İleli'l-Mu'dıle fî Def'i'ş-Şübhe ve'r-Red ale'l-Mu'tezile 63
2.1.3. Şemsü'l-İmân fî Tevhîdi'r-Rahmân Akîdetü Ehli'l-Hakkı ve'l-Îkân 64
2.1.4. Tuhfetü'l-İbâd (el-Kasîdetü'r-Râiyye) 65
2.2. Hadisçi Yönü ve Hadise Dair Eserleri 65
2.2.1. et-Tergîb ve't-Terhîb 66
2.2.2. Meâli'r-Rif'a fî Hadîsi's-Seb'a 67
2.3. Tefsirci Yönü ve Tefsire Dair Eserleri 68
2.3.1. ed-Dürrü'n-Nazîm fî Havâssi'l-Kur'âni'l-'Azîm . 72
2.3.2. el-Envârü'l-Lâiha fî Esrâri'l-Fâtiha 72
2.4. Fıkhî Yönü ve Fıkha Dair Eserleri 73
2.4.1. ed-Dürerü'l-Müstahsene fî Tekrâri'l-Umre 74
2.4.2. Behcetü'l-Büdûr fî Vasfi'l-Hûr 75
2.4.3. Risâle fî Erkâni'n-Nikâh 75
2.5. Tarihçiliği ve Tarihe Dair Eserleri 75
2.5.1. Mir'âtü'l-Cenân ve İbretü'l-Yakzân fî Ma'rifeti mâ Yu'teberü min Havâdisi'z-Zamân. ... 77
2.6. Menkıbe Yazarlığı ve Menâkıba Dair Eserleri 78
2.6.1. Muhtasaru Menâkıbi'ş-Şâfiî 80

2.6.2. Menâkıbü'l-Mie mine'l-Eimmeti'l-Eş'ariyye (Eşrefü'l-Mefâhiri'l-Aliyye fî Menâkıbi'l-Eimmeti'l-Eş'ariyye)..... 80
2.6.3. Tiryâku'l-Uşşâk fî Medhi Habîbi'l-Halkı ve'l-Hallâk 81
2.7. Edebî Yönü..... 81
2.8. Diğer Eserleri 85
2.8.1. Duâ-i Tâûn..... 86
2.8.2. Ed'iyetü's-Sabâh ve'l-Mesâ 86
2.8.3. Cevâhirü'n-Nifâs fî Beyâni Sıfâti's-Seyyidi mine'n-Nâs 86
2.8.4. ed-Duâ Âdâbühu ve Esbâbühu..... 87
2.8.5. Manzûme fî Ebrâci'ş-Şems ve'ş-Şühûr..... 87
2.9. Tasavvufî Yönü ve Tasavvufa Dair Eserleri..... 88
2.9.1. el-İrşâd ve't-Tatrîz fî Fazli Zikrillâh ve Tilâveti Kitâbihi'l-Azîz 93
2.9.2. Ravzü'r-Reyâhîn fî Hikâyâti's-Sâlihîn..... 95
2.9.3. er-Risâletü'l-Mekkiyye fî Tarîki's-Sâdâti's-Sûfiyye..... 97
2.9.4. Neşrü'l-Mehâsini'l-Gâliye fî Fazli Meşâyihi's-Sûfiyye..... 98
2.9.5. Hulâsatü'l-Mefâhir fî Menâkıbi'ş-Şeyh Abdilkâdir 99
2.9.6. Risâle Müştemile alâ Nebze min Akvâli'l-Meşâyih..... 101
2.9.7. Hizbü'l-Yâfiî 101
2.10. Kaynaklarda Zikredilen Ancak Günümüze Ulaşmayan Eserleri 102
Genel Değerlendirme 103

İKİNCİ BÖLÜM

ABDULLAH el-YÂFİÎ'NİN TASAVVUFÎ DÜŞÜNCESİ

1. TASAVVUF ve TARİKATLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ 106

1.1. Tasavvuf ve Sûfî 106

1.2. Bidâyet ve Nihâyet 112

1.3. Riyâzet ve Mücâhede 115

1.4. Tarikatta Uyulması Gereken Sekiz Şart 120

1.4.1. Taharet 121

1.4.2. Oruç 124

1.4.3. Sükût 126

1.4.4. Halvet 128

1.4.5. Zikir 134

1.4.5.1. Zikrin Keyfiyeti 137

1.4.5.2. Zikrin Çeşitleri 138

1.4.5.3. Zikrin Şartları 139

1.4.5.4. Zikrin Telkini 141

1.4.6. Havâtırın Kalpten Çıkarılması 142

1.4.7. Rabıta 145

1.4.8. Allah Teâlâ'ya İtirazın Kalpten Çıkarılması 148

1.5. İbadet, Ubûdet ve Ubûdiyyet 149

1.6. Letâif 152

1.7. Nuranî ve Zulmanî Hicab (Perdeler) 156

1.8. Cezbe 160

1.9. Semâ 165

2. MÜRŞİD-MÜRİD İLİŞKİSİNE DAİR GÖRÜŞLERİ 170

2.1. Mürşid 170

2.1.1. Kâmil Mürşid ve Sıfatları 170

2.1.2. Bir Mürşidin Gerekliliği Meselesi 174

2.2. Mürid 179
2.2.1. Mürid ve Kısımları 179
2.2.2. Müridin Görevleri..... 180
2.2.3. Müridin "Hırka" Giymesi..... 182

3. MAKAMLAR ve HALLER 184
3.1. Makamlar..... 185
3.1.1. Tövbe..... 185
3.1.2. Vera' 191
3.1.3. Zühd 193
3.1.4. Sabır 200
3.1.5. Fakr..... 203
3.1.6. Şükür 205
3.1.7. Havf ve Recâ 208
3.1.8. Tevekkül 209
3.1.9. Rıza..... 211
3.2. Haller 213
3.2.1. Muhabbet..... 213
3.2.2. Şevk 217
3.2.3. Kurbiyet..... 219
3.2.4. Sekr-Sahv 221
3.2.5. Fenâ-Bekâ..... 225
3.2.6. Vasl-Vüsûl 228

4. MARİFET ve BİLGİ KAVRAMLARI..... 230
4.1. İlim 230
4.2. Şeriat-Tarikat-Hakikat 235
4.3. Marifet..... 238
4.4. Yakîn..... 244
4.5. Müşahede..... 246
4.6. Nefis 248
4.7. Vâkıa 253
4.8. Anâsır-ı Erbaa 255

5. AHLÂKÎ KONULARLA İLGİLİ KAVRAMLAR 258
5.1. Takva 258
5.2. Sehâ/Cömertlik 259
5.3. Kanaat 262
5.4. Sıdk-Sadakat 264
5.5. İhlâs 266
5.6. Tevazu 267
6. VELİ ve VELAYET ile İLGİLİ GÖRÜŞLERİ 269
6.1. Velayet ve Nübüvvet 269
6.2. Keramet ve Mucize 273
6.3. Keşif ve Mükâşefe 279
6.4. İstidraç ve Hulûl 282
GENEL DEĞERLENDİRME SONUÇ 287
BİBLİYOGRAFYA 295

KISALTMALAR

a.g.e.	:	*Adı geçen eser*
a.g.m.	:	Adı geçen makale
a.mlf.	:	Aynı müellif
a.s	:	Aleyhisselâm
AÜİF	:	Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi
a.y.	:	Aynı yer
b.	:	Bin
bk.	:	Bakınız
bs.	:	Baskı
c.	:	Cilt
c.c	:	Celle celâluhû
çev.	:	Çeviren
Der.	:	Dergisi
DİA	:	*Diyanet İslâm Ansiklopedisi*
h.	:	Hicrî
haz.	:	Hazırlayan
Hz.	:	Hazreti
krş.	:	Karşılaştırınız
m.	:	Milâdî
mad.	:	Maddesi
MEB	:	Millî Eğitim Bakanlığı
nr.	:	Numara
nşr.	:	Neşreden
r.a	:	Radıyallahu anh
s.	:	Sayfa
s.a.v	:	Sallallahu aleyhi vesellem
s.s.	:	Sayfalar arası
sy.	:	Sayı
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	:	Tahkik eden
trc.	:	Tercüme eden
ts.	:	Tarihsiz
tsh.	:	Tashih eden
TTK	:	Türk Tarih Kurumu

v. : Vefat
vb. : Ve benzeri
v.dğr. : Ve diğerleri
vr. : Varak
vs. : Vesair
vv. : Varaklar arası

ÖNSÖZ

Kaynağını Kur'an ve Sünnet'ten alan, insanın Allah'ın halifesi vasfına sahip olması için uğraş veren, İslâm'ın ruhanî ve bâtınî boyutu olan tasavvuf, Asr-ı sâadet'te vücut bulmaya başlamış bir disiplin ve ilim dalıdır. Nübüvvetin manevi vârisleri ve kültürümüzde önemli bir yer teşkil eden rabbânî âlimler, yaşantıları ve sonraki nesillere bıraktıkları miras niteliğindeki eserleriyle her çağda varlıklarını devam ettirmişlerdir. Tesirleri çağları aşmış, yolunu ve yönünü kaybeden insanlığa rehber olmuş, tasavvuf ilminin usul ve esaslarını belirleyerek tasavvufun teşekkülünü sağlamışlardır. Zira tasavvufun usul ve esaslarını, bu disiplinin önemli şahsiyetlerinin yaşantılarını ve ilmî birikimlerini incelemeden ortaya koymak mümkün görünmemektedir.

Ruhun tekâmülünü esas alan tasavvufun, insanın anlam arayışındaki yeri ve insan ruhuna olan katkısı yadsınamaz. Zâhir ilimlerin ve ruhu temel referans alan diğer bilim dallarının insan ruhunun tekâmülünde yetersiz kaldığı da âşikârdır. Günümüz insanına bir anlam katacak, insanın kirlenen gönül aynasını cilalayacak ve derununda saklı olan cevherleri çıkarıp onu "insan-ı kâmil" olma hü-

viyetine haiz kılacak temel faktör ruhumuzun yitiği olan hikmettir. Tasavvufun muhtevası olan hikmet ise kişinin mana âlemindeki aslî yaratılışına ve vatanına dönmesidir.

Hikmet ve rabbânî âlimlerin yaşadığı manevi tecrübe günümüz insanı için bir rehber niteliğindedir. Zira maneviyattan soyutlanmış, maddeyle bütünleşmiş günümüz insanı için tasavvufu bizâtihi yaşayan böyle kimselerin yol göstericiliği ve rehberliği her zaman önemli bir alternatiftir. Bu bağlamda biz de çalışmamızda İslâm kültürünün önemli isimlerinden, VIII. (XIV.) asırda yaşamış, Yemen, Mısır ve Hicaz bölgelerinnde etkili olmuş, sûfîliğinin yanı sıra zâhirî ilimlere de vâkıf, Kadirî tarikatının önde gelen şahsiyetlerinden Afîfüddin Abdullah b. Esad el-Yâfiî'nin (v. 768/1367) hayatı, eserleri ve tasavvufî görüşlerini ele aldık.

Tarikatların teşekkül ederek sosyal hayatın bir parçası haline geldiği bir dönemde yaşayan Abdullah el-Yâfiî, Kadiriyye tarikatının önde gelen şeyhlerindendir. O, Kadiriyye, Sühreverdiyye, Medyeniyye, Şâzeliyye, Rifâiyye ve Ekberiyye tarikatlarından icâzetli olup Kadirîliğin Yâfiiyye kolunun kurucusudur. Kendisine nispet edilen bu kol da bu tarikatların bir terkibi olarak görülmektedir.

İnsanlar arkalarında bıraktığı eserler ve yetiştirdikleri talebelerle tarihe iz bırakırlar. Arkalarında bıraktığı eserler, onların ilmî temayülü hakkında bize ipuçları verirken, talebeleri de bu mirasının kaybolmaması ve yayılması adına önem arzederler. Abdullah el-Yâfiî, otuz seneye yayılan tedrisat ve irşad faaliyetleriyle, gerek telifatı gerekse yetiştirdiği talebeleriyle tasavvuf geleneğinde önemli bir yer edinmiştir. Hem tefekkür hem de ilim dünyasıyla çevresini tesiri altına almış ve ardından mühim bir miras bırakmıştır.

Câmiu'l-ulûm bir âlim-sûfî olmasına mukabil hakkında yeteri kadar çalışma yapılmamış olması, zâhirî ilimlerde olduğu kadar bâtınî ilimlere de vukufiyeti, tarihteki önemli tarikatlardan biri olan Kadiriyye'nin önde gelen isimlerinden olması ve kurduğu tarikatın halen -kısmen de olsa- devam etmesi gibi sebepler fikirlerinin akademik düzeyde tespit edilmesinin zaruretini ortaya koymaktadır. Bu çalışmadaki temel amacımız Yâfiî gibi bir şahsiyeti, eserleriyle bıraktığı mirası, tasavvuf alanındaki görüşlerini ve tasavvufî yaşantısını diğer âlim ve ârifler gibi ilim dünyasına tanıtmaktır. Ehl-i sünnet'e bağlılığı ve Eş'arîliği müdafaası ile tanınan Yâfiî, tasavvufî düşüncesinde mütekaddim sûfîleri, özellikle İbnü'l-Arabî'yi takip etmiş, onun görüşlerine yeni yorumlar getirmiştir. Tasavvufî kişiliğinin yanında kendisi kelâm, fıkıh, tefsir, hadis, aruz, tarih ve diğer ilim dallarıyla iştigal edip eserler telif etmiştir.

Abdullah el-Yâfiî hakkında gerek yurt içinde gerekse yurt dışında tespit edebildiğimiz kadarıyla yapılan çalışmalar sınırlı düzeydedir. Türkiye'de 2018 yılında Sezer Aydınlık tarafından *Müezzinzâde Ahmed Çelebi*, *Ravdu'r-Reyyâhîn fî Hikâyâti's-Sâlihîn Tercümesi; Metin-İnceleme* başlığıyla ve 2017 yılında Rıdvan Kabak tarafından *Gelibolulu Muslihuddîn Mustafa b. Şaban Surûrî'nin Ravdu'r-Reyyâhîn fî Hikâyâti's-Sâlihîn Adlı Eseri; Metin-İnceleme* adıyla iki yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Ayrıca *Salihlerin Hikâyeleri* başlığıyla İlk Harf Yayıncılık'tan neşredilen Ali Rıza Kaşeli ile Bekir Sırmabıyıkoğlu tarafından tercümesi yapılan *Ravzü'r-Reyyâhîn fî Hikâyâti's-Sâlihîn* eseri dışında Yâfiî'yi konu almış kayda değer herhangi bir çalışma mevcut değildir. Yurt dışında ise iki yüksek lisans tezi yapılmıştır. Bunlar Yâfiî'nin şairlik yönünü ele alan, İman Ali Belvâ'nın hazırladığı *el-Yâfiî Şâiran* başlıklı

tez ile Abdünnâsır Su'da'nın hazırladığı, Yâfiî'nin *Neşrü Mehâsini'l-Aliyye* isimli eserinin tahkikidir. Ayrıca kelâm, hadis, tarih ve tasavvufa dair birkaç kitabının tahkik ve tashihinin yanı sıra Eric Geoffroy, Claude Gilliot, Erik S. Ohlander'in madde ve makale çalışmaları mevcuttur.

Farklı branşlarda çok sayıda eser veren Yâfiî'nin yurt içindeki ve yurt dışındaki kütüphanelerde tespit ve temin edebildiğimiz telifatı, bu araştırmanın temel kaynaklarını oluşturmaktadır. Ayrıca hayatını ve şahsiyetini tanıtmak amacıyla başta kendi eserleri ve terâcim kitapları olmak üzere ulaşabildiğimiz bütün eserlerden istifade edilmiştir.

Yâfiî'nin hayatı, eserleri, şahsiyeti ve tasavvufî anlayışını konu edinen bu araştırma giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte Yâfiî'nin âlim-sûfî vasfını dikkate alarak yaşadığı dönemin siyasî ve sosyal hayat tarzını inceledik. Aynı zamanda insanın ilmî ve sosyal hayatına tesir etmesinden hareketle yaşadığı dönemin ilmî, tasavvufî ve kültürel durumunu ortaya koymaya çalıştık. Birinci bölümde, kendi eserleri başta olmak üzere tabakat ve terâcim kitaplarından derleyerek oluşturduğumuz hayatına dair malumatın yanı sıra eserlerinin tanıtımına da yer vererek ilim dünyasının istifadesine sunmayı hedefledik. Hayat hikâyesinde onun sosyal ve ilmî hayatını, seyahatlerini, irşad yıllarını, hocalarını, mürşidlerini, talebelerini, tesirlerini ve şahsiyetini inceledik. İlmî şahsiyetine değinirken aynı zamanda bir mütekellim, müfessir, fakih, şair ve tarihçi olan Yâfiî'nin bu yönlerine de bilhassa dikkat çektik. İkinci bölümde ise Abdullah el-Yâfiî'nin tasavvufa dair yazmış olduğu eserlerden hareketle onun tasavvufî bakış açısını, sûfîliği yaşayış tarzını ve yorumlayışını ele aldık. Bu görüşlerini sadece aktarmakla kalmayıp aynı zamanda

bir hakikat arayışı içerisindeki günümüz insanı için nasıl bir fayda sağlanabileceğini de ortaya koymaya çalıştık.

Araştırmamın başından itibaren bana rehberlik yapan muhterem hocam Prof. Dr. Ahmet Cahit Haksever'e kalbî hürmet ve şükranlarımı sunarım. Çalışmam süresince desteklerini esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu, Prof. Dr. Mehmet Akkuş, Prof. Dr. Vahit Göktaş, Prof. Dr. Hayri Kaplan, Doç. Dr. Mahmut Esad Erkaya ve Ankara İlâhiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı'nda görev yapan tüm hocalarıma müteşekkirim. Ayrıca çalışmamda kullandığım kaynaklara ulaşmamda destek sağlayan Abdurrahman Mıhçıoğlu'na ve ismini sayamadığım dostlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Son olarak araştırmam süresince ilmî katkıları ve dualarıyla yanımda olan babam Molla Nezir'e ve tüm aile fertlerine minnet ve şükranlarımı arzederim.

Allah'a hamd ve senâ olsun. Tevfik ve hidayet yalnız O'ndandır.

Dr. Mesut AKDOĞAN

GİRİŞ

A) TASAVVUFA GENEL BİR BAKIŞ

Tasavvuf, Asr-ı saâdet'ten beri vücut bulmuş İslâmî bir disiplindir.[1] Tasavvuf sadece teorik bilgilerden ibaret olmayan bir düşünce tarzı, tecrübe ve hal ilmidir. Fizikî âlemle bağlantılı metafizik bir ekol olan tasavvuf, nefse ve ruha hitap eden bir hal ilmi olması hasebiyle sûfîlerce

1 Tasavvufun İslâmî bir ilim olup olmadığı hususu eskiden beri tartışılagelmiştir. Tasavvufun İslamîliğini reddeden bazı düşünce sahipleri, Hz. Peygamber zamanında tasavvuf adıyla bir ilmin bulunmadığı hususunu öne sürerler. Ancak İslâmî ilimler ilk yıllarda bir bütündü. Fıkıh, kelâm, tefsir, tasavvuf gibi bölümlere ayrılmış değildi. Bu tasnifler daha sonraki yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu açıdan meseleye bakınca "Tasavvuf Hz. Peygamber devrinde yoktu, bâtıldır, bid'attır" şeklinde ileri sürülen tez kendiliğinden çürümektedir. Çünkü bugünkü şekliyle bir tefsir, bir kelâm, bir hadis de Asr-ı saâdet'te yoktu, kelâm ve fıkıh mezhepleri mevcut değildi. Nedvî de bu durumu şöyle izah eder: "Tasavvuf ilmi o vakit iptidaî bir merhalede idi, mümeyyiz bir vasfı, açık bir durumu yoktu. Konuları henüz tespit edilmiş değildi, özel bir isim de verilmemişti. Belki müteaddit ilimler arasına girmiş, onların içinde yaygın bir halde bulunuyordu. Kur'ân-ı Kerîm'in nasları bunu müştemil, hadis-i nebevîler bunu muhtevi idi. Halk ihtiyaçları nispetinde onunla müstefit oluyordu" (bk. Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999, s. 20; Abdülbâri en-Nedvî, *Tasavvuf ve Hayat* [çev. Mustafa Ateş], İstanbul: İslâmî Neşriyat Yayınevi, 1967, s. 37).

farklı şekillerde yorumlanıp değişik anlamlar yüklenmiştir. Her sûfî yaşadığı hali ve derunî bilgiyi ön plana çıkararak tasavvufu o minvalde yorumlamıştır. Temelde tasavvufun ne olduğu şu şekilde özetlenebilir: "Tasavvuf; İslâm'ın ruh hayatı, şeriatın uygulama alanı ve Hz. Peygamber'in örnek kişiliğidir. Tasavvuf, zühd ve takva ile ruhu temizlemek; kendi varlığını Allah'ın sevgisinde eritmek, kalbi, mâsivadan arındırıp Hakk'a tahsis etmek, şeriata riayet ederek en büyük saadete yani O'na vâsıl olmaktır."[2]

Tasavvuf Allah, insan ve âlemi konu edinen, bunlar arasındaki ilişkiyi inceleyen bir ilimdir. Bu ilmin kaynağı diğer İslâmî ilimlerde olduğu gibi Kur'an ve Sünnet'tir. Ancak konusu, metodu ve ilgilendiği alan cihetiyle diğer ilimlerden farklı birtakım özelliklere sahiptir.[3] İnsanın çift yönlü yaratılması,[4] şehadet âleminden başka farklı âlemlerin varlığı, şeriatta namaz, oruç, zekât gibi zâhirî hükümlerinin yanı sıra iman, ihsan, sabır, tevekkül gibi kalple ilgili manevi emirlerin bulunması bu farklı özelliklerin vuku bulmasında temel sebep olarak zikredilebilir.

Tasavvufun gayesi insanı kötü ahlâktan, çirkin huylardan uzaklaştırmak, güzel vasıflarla bezemek, en güzel örnek olan, "üsve-i hasene" vasfını haiz Hz. Peygamber'in ahlâkını

---

2 bk. Abdülkerim b. Hevâzin el-Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009, s. 313; Mustafa Kara, *Dervişin Hayatı Sûfînin Kelâmı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005, s.14; Komisyon, *İlmihal*, İstanbul: İSAM, 2000, c. I, s. 48.

3 Bu konuda bk. Hasan Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 14. bs., İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011, ss. 20-53.

4 Fizik dünyada meydana gelen her şey bir içe bir de dışa sahiptir. İnsan âlemin içi ve ruhu, âlem ise onun dış yüzüdür. Oluşum içten dışa, yani bâtından zâhire doğrudur. İç, birliğin ve bütünlüğün yeri iken, dış ayrışmaların ve farklılıkların yeridir. Her şey gibi dinler de bu çift yönlü yapıya sahiptir ve dışarıda gösterdiklerinden çok daha fazlasını içlerinde barındırırlar (bk. Mahmut Erol Kılıç, *Tasavvufa Giriş*, İstanbul: Sufi Kitap, 2012, s. 13-14).

benimseterek ona tam bir ittiba ile "insan-ı kâmil" yetiştirmektir.[5] Öte yandan tasavvuf insanı marifetullaha erdirir yani O'nu sıfatlarıyla, fiillleriyle tanımaya götürür. Kişi, bu noktadan hareketle manen terakki ettiğinde müşahedeye ulaşır.

Sistematik bir ilmî disiplin olarak tasavvufun doğuşu, teşekkülü ve tarihî gelişimi, İslâm dini içerisinde neşvünema bulan diğer dinî ilimlerin durumlarına benzer. Fıkıh, tefsir ve kelâm ilimleri örneklerinde olduğu gibi, hicrî II. asrın yarılarına kadar "zühd" diye tanımlanan tasavvuf da hicrî II ve III. yüzyıllarda müstakil bir ilim sahası olarak teşekkül etmiştir. Zira bu ilimlerin hiçbiri İslâm'ın ilk döneminde mevcut değildi. Söz konusu ilim dallarının araştırma konusu yaptıkları mevzular bizâtihi Allah Resûlü (a.s) tarafından ashabına talim edilmiş olan konuları ihtiva etmekteydi.[6]

Tasavvufun ortaya çıkışını, bir ilim olarak temayüz etmesini, tarikatları, sûfîleri, büyük fikir adamlarını, diğer İslâmî ilimlerle münasebetini tarihî seyri içinde inceleyen tasavvuf tarihi, genel kabule göre zühd, tasavvuf ve tarikatlar olmak üzere üç döneme ayrılır.

Zühd dönemi, Asr-ı saâdet ile başlayıp tâbiîn ve tebe-i tâbiîn devrini kapsayan ilk iki yüzyıla verilen addır. Bu dönemde tasavvufa dair birkaç zühd kitabı dışında herhangi bir eser yazılmamıştır. Tasavvuf dönemi, ilk tasavvuf kavramlarının ve sûfîlerin adlarının duyulmaya başlandığı, hicrî II. asrın sonundan tarikatların ortaya çıkmaya başladığı hicrî VI. asra kadar geçen üç-üç buçuk asırlık dönemdir. İlk tasavvufî eserler bu dönemde kaleme alınmıştır. Tari-

5 Yılmaz, *a.g.e.*, 2011, s. 59.

6 Komisyon, *Tasavvuf El Kitabı* (ed. Kadir Özköse), Ankara 2012, ss. 20-22.

katlar dönemi ise tarikatların ortaya çıktığı ve günümüze kadar devam eden dönemdir.[7]

Bütün ilimlerin sürekli bir etkileşim halinde olmaları hasebiyle tasavvuf da diğer ilimlerden etkilenmiş ve onları etkilemiştir. Nitekim ilimler mercek altına alındığında bu etkileşim apaçık görülecektir. Bu husus tasavvuf ve İslâmî ilimlerde daha da belirgindir. Örneğin tasavvuf, ona kaynak olması ve bazı âyetlerin işârî metotla yorumlanması açısından tefsirle irtibatlıdır. Zira âyetlerin zâhirî anlamlarının yanında bazı bâtınî manalarının olduğu hususunda Ehl-i sünnet uleması ittifak halindedir. Nitekim bu usulle yazılmış müstakil tefsirler de mevcuttur.[8] Kezâ hadis de tasavvufa kaynak konumundadır. Hz. Peygamber'in ruhanî yönü ve manevi yaşantısı tasavvufun esasını oluşturmaktadır. Bu hususların dışında onun bazı söz, fiil ve davranışlarının işârî yönden yorumlanması[9] da tasavvuf ve hadisi birbirine yaklaştırmıştır. İbadetlerin zâhir boyutlarının yanı sıra bâtınî yönlerinin olması, sûfîlerce şeriat dairesi dışındaki bir tasavvuf düşüncesinin kabul görmemesi, fıkhın temel meselelerinin bilinmesi ve uygulanmasının sûfîliğe giriş şartlarından sayılması, fıkhın takva yönünün tasavvuf ilmi olması gibi sebepler tasavvuf ve fıkıh ilminin birbirini tamamlayan bir bütün olduğu gerçeğini bizlere göstermektedir. Bu ilimlerin dışında tasavvuf kelâm, akaid, ahlâk gibi diğer İslâmî ilimlerle de bağlantılıdır.

---

7 Komisyon, *Tasavvuf El Kitabı* (Ahmet Cahit Haksever, Tasavvufa Giriş) (ed. Kadir Özköse), Ankara 2012, s. 19.

8 Bu konuda bk. Yılmaz, *a.g.e.*, 2011, s. 60.

9 Bu konuda bk. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Ankara: TDV Yayınları, 2013; Fatih Bayram, "Mevlânâ'nın Mesnevi'si Ekseninde Hadis Yorumu Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, c. III, sy. 1 (2019), ss. 15-39.

Tasavvuf diğer ilimlerle de irtibat halindedir. Tasavvufun, kişinin iç dünyasına yönelik bir ameliye ve nefsanî bir mücadele olmasının yanında içsel bir farkındalık oluşu ve tecrübî bir ilim vasfını taşıması onu psikoloji ile yakınlaştırmaktadır.[10] Tarikatların sosyal fonksiyonları ve toplumsal yönü itibariyle sosyoloji ile de temas halindedir. Öte yandan tasavvufun ahlâkı ön plana çıkarması, ahlâkîliğe önem vermesi, ahlâkın tezyini ile iştigal etmesi, hatta "ahlâk ilmi" olarak tanımlanması bakımından İslâm ahlâk felsefesi ile iç içe bir ilim olduğunun işaretidir.

İslamî ve şer'î yönü göz önünde bulundurularak, ezoterik ve inisiyatik yapıda bir hikmet felsefesi[11] de diyebileceğimiz tasavvuf, ele aldıkları konular itibariyle felsefeyle de irtibatlıdır. Kur'an ve Sünnet ekseninde Allah-insan ve âlemi konu edinen tasavvuf ve felsefe arasında bazı ortak konular var olmakla beraber ayrıştıkları noktalar da bulunmaktadır. Zira metotları farklıdır. Tasavvufta, felsefede olmayan "tezkiye-tasfiye-tahliye, halvet, uzlet, inziva, seyrüsülûk, murakabe" gibi bazı özel yöntemler vardır. "Vahdet-i vücûd, vahdet-i şühûd" gibi meselelere bakılarak tasavvuf, felsefî ilimler içerisinde mütalaa edilmişse de usul, gaye, kaynak, varlık ve bilgi anlayışları, en önemlisi netice itibariyle birbirinden farklı iki ilimdir.[12]

---

10 Bu sebeptendir ki "Tasavvuf ve Nefis Psikolojisi" adıyla psikolojide yeni dallar ve düşünce boyutları ortaya çıkmıştır (bk. Mustafa Merter, *Psikolojinin Üçüncü Boyutu Nefs Psikolojisi*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014; Ali Ayten -Sevde Düzgüner, *Tasavvuf Psikolojine Giriş*, İstanbul: Sufi Kitap, 2017).

11 Tasavvuf aslında bir din felsefesidir. Celâleddin Devvânî, "Tasavvuf ve felsefe birbirine komşudurlar. Birbirlerine gider gelirler" der. Ârifler prensiplerini vazederler. Bir şey ontoloji ve epistemoloji hakkında görüş bildiriyorsa buna geniş manada "felsefe" diyebiliriz (Kılıç, *a.g.e.*, 2012, s. 87).

12 Yılmaz, *a.g.e.*, 2011, s. 64.

B) ABDULLAH el-YÂFİÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BAKIŞ

Abdullah el-Yâfiî, VIII. (XIV.) asırda (698-768/1298-1368) Yemen ve Hicaz'da yaşamış ve Bahrî Memlükler (648-784/1250-1382) hâkimiyet devrine tanıklık etmiştir. Yâfiî'nin yaşadığı dönemde Yemen ve çevresinde, ilkin Eyyûbîler'e daha sonra Memlükler'e bağlanacak olan Resûlî hanedanı hüküm sürmüştür. Bu nedenle Memlükler'den ziyade Yemen ve çevresinde hüküm süren Resûlî hanedanından ve faaliyetlerinden bahsetmek meseleyi anlamaya daha ziyade katkı sağlayacaktır.

1. Siyasî ve Ekonomik Durum

Yemen,[13] Main Devleti (Ad kavmi), Sebe Krallığı, Himyerîler, Sâsânîler, Emevîler, Abbâsîler, Memlükler ve Osmanlı'ya ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. Yâfiî'nin yaşadığı dönemde, yani VII ve VIII. (XIII ve XIV.) asırlarda Yemen'de Benî Resûl (Resûlîler) hâkimiyet sürmektedir.[14] Resûlîler'i, Gassânîler'e nispet edenler olduğu gibi onları Türk asıllı kabul eden tarihçiler de mevcuttur.[15] Abbâsîler bu aileden Muhammed b. Harun'u Eyyûbîler'e birkaç defa elçi olarak gönderir. Bir müddet sonra Muhammed b. Harun Eyyûbîler'in hizmetine girer. Resûlîler, Tuğtekin'in Yemen'e yaptığı sefer esnasında bu bölgeye gelirler. Yemen

13 Yemen bölgesi, genel itibariyle Arap yarımadasının güneybatı kısmına tekabül etmektedir. Güneyden Aden körfezi ve batıdan Kızıldeniz ile çevrili olup iç kısımlarda Dehna çölüne kadar uzanmaktadır. Doğusunda Hadramut, kuzeyinde ise Asir bölgesi bulunmaktadır. Aden körfezi, Hindistan, Habeşistan, Umman ve Arap yarımadasının bir kavşağı konumundadır. Bu yönüyle Yemen stratejik bir öneme sahiptir (bk. Yahya Yeşilyurt, *Medeniyetler Beşiği Kadim bir Osmanlı Ülkesi Yemen*, İstanbul: BKY Yayıncılığı, 2011, s. 39-44).

14 Mahmud Şâkir, *et-Târîhu'l-İslâmî*, Beyrut 2000, c. VII, s. 103.

15 bk. Yeşilyurt, *a.g.e.*, 2011, s. 54; Mahmud Şakir, *a.g.e.*, 2000, s. 103.

ve çevresine yerleşen oğulları ve torunları Eyyûbî Devleti tarafından çeşitli şehirlere vali olarak atanırlar. Bunlardan Mekke Valisi Nûreddin Ömer b. Ali, Yemen Eyyûbîleri'nin son sultanı Melik Mesud'un (v. 626/1229) ölümünden sonra Yemen'i atabeg vasfıyla idaresi altına alır. Böylece Mısır Eyyûbî Sultanı I. Muhammed'in tâbiiyetinde Yemen'e hâkim olan Nûreddin Ömer durumunu sağlamlaştırıp el-Melikü'l-Mansûr unvanıyla bağımsızlığını ilan eder. Zamanla sınırlarını genişletip Hicaz bölgesinin idaresini de ele geçirir.[16] Böylece Yemen'de Resûlîler dönemi başlar.

Nûreddin Ömer 647 (1249) yılında öldürülünce ilmi, adaleti ve dinî hassasiyetiyle tanınan oğlu el-Melikü'l-Muzaffer Yusuf idareyi ele alır. 648'de (1250) Memlükler Mısır'da iktidarı ele geçirip bilahare hâkimiyet sahalarını çevre coğrafyalara doğru genişletince, Memlük sultanlarıyla ilişkilerini yıllık belirli bir miktar vergi göndererek düzeltme yoluna gider. Yâfiî onu "akıllı, zarif, âlimlerle oturmayı seven, sûfîlere değer verip onlara hürmet gösteren" biri olarak tavsif etmektedir.[17] 694'teki (1294) vefatından sonra yerine oğlu el-Melikü'l-Eşref II. Ömer geçer. Kardeşinin hâkimiyetini tanımayan el-Melikü'l-Müeyyed Davud Aden'i ele geçirmiş olmasına rağmen daha sonra yenilerek hapse atılır. II. Ömer'in bir süre sonra vefatı üzerine Davud melik ilan edilir. Melik Davud'un 721'de (1321) ölümünün ardından tahta geçen oğlu el-Melikü'l-Mücâhid Ali ertesi yıl tahttan indirilir. Fakat çok geçmeden tekrar tahta çıkar. Memlük Sultanı Muhammed b. Kalavun'un

16 bk. Mahmud Şakir, *a.g.e.*, 2000, s. 103-104; bk. Yeşilyurt, *a.g.e.*, 2011, s. 54; Cengiz Tomar, "Resûlîler", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 2008, c. XXXVIII, s. 1.

17 Afîfüddin Abdullah b. Esad b. Ali el-Yemenî el-Yâfiî, *Mir'âtü'l-Cenân ve İbretü'l-Yakzân fî Ma'rifeti mâ Yu'teberü min Havâdisi'z-Zamân* (thk. Halil Mansûr), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997, c. IV, s. 169; Mahmud Şakir, *a.g.e.*, 2000, s. 106; Tomar, *a.g.m.,* 2008, c. XXXVIII, s. 1.

yardımıyla düzeni sağlayıp kaybedilen yerleri geri alır. Bu dönemde Resûlîler, Memlükler ile Habeşistan arasında iyi ilişkiler kurulmasında önemli rol oynar. 723'te (1323) Melik Ali'nin Aden'e vali tayin ettiği İbn Nakkâş ve Emîr Şücâüddin Ömer arasında büyük bir mücadele başlar. Bu mücadelenin sonunda Aden Resûlîler'den alınır. Direnen halkın evleri yıkılır. Ancak daha sonra Memlükler'in yardımıyla bu bölge tekrar ele geçirilir ve istikrar sağlanır. Melik Ali 751'de (1351) hac için gittiği Mekke'de şerifin yönlendirmesiyle Muhammed b. Kalavun'un görevlendirdiği hac emiri tarafından tevkif edilerek Mısır'a götürülür ve bir yıl orada hapsedilir. Bu süre içinde annesi idareyi elinde tutmaya çalışsa da devlet neredeyse dağılma noktasına gelir. Ülkesine dönen melik düzeni tekrar kurar. Fakat 764'teki (1364) ölümüne kadar oğullarının ve çeşitli kabilelerin isyanlarıyla uğraşır. Kendisinden sonra tahta çıkan el-Melikü'l-Efdal Abbas'ın dönemi de isyanlarla geçer. Tâhirîler 858'te Resûlî topraklarının tamamını ele geçirip bu ailenin hükümranlığına son verir.[18]

el-Melikü'l-Muzaffer Yusuf, el-Melikü'l-Müeyyed Davud ve el-Melikü'l-Mücâhid Ali dönemlerinde ömür süren Yâfiî onlardan sitayişle bahsetmektedir. Melik Davud'un âlim, fâzıl ve cesur bir kişiliğinin olduğunu söyler. Melik Ali'nin de fıkıh, hadis, astroloji gibi ilimlerde mahir olduğunu, manzum ve mensur olmak üzere pek çok eser telif ettiğini belirtir.[19] Ayrıca Resûlîler arasında çokça vuku bulan taht kavgalarının halkı derinden etkilediğini ifade etmektedir.[20]

---

18 Tâceddin Abdülbâki b. Abdülmecid el-Yemânî, *Târîhu'l-Yemen* (thk. Mustafa Hicâzî), San'a: Dârü'l-Kelime, 1985, ss. 85-131; İsmail Yiğit, *Memlükler*, İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 2015, s. 146; Mahmud Şâkir, *a.g.e.*, 2000, ss. 107-109; Tomar, *a.g.m.,* 2008, c. XXXVIII, ss. 1-2.

19 Yâfiî, *a.g.e.*, 1997, c. IV, s. 200.

20 Yâfiî, *a.g.e.*, 1997, c. IV, s. 205.

Resûlîler devri Yemen'de ticaret önemli bir yeri haizdi. Devlet nezdinde de tüccarlara ehemmiyet verilirdi. Hindistan, Çin, Mısır ve Suriye'den ticaret erbabı buraya gelir, bunlardan zanaat ehli olanlara bolca ihsanda bulunularak yakın alaka gösterilirdi. İslâm dünyasının XIII. asırda maruz kaldığı Moğol istilası neticesinde Irak ve Bilâdüşşam havalisi harap olmuştur. Bu nedenle önceden Basra Körfezi - Irak üzerinden geçen Hint Avrupa ticaret yolu, Arabistan - Kızıldeniz - Mısır rotasıyla yeniden şekillenmiştir. Böylece Hint ticaret malları evvela Aden Limanı'na, oradan kara yoluyla Suriye veya deniz yoluyla Kahire'ye, bu merkezlerden de Avrupa'ya sevkedilirdi.[21] Bu gelişmeler neticesinde bahse konu dönemde Aden'de ticarî hayat canlılığını korumuş, taht kavgalarının olduğu zamanlar dışında, Yemen'deki refah düzeyi yüksek seviyede seyretmektedir.

2. İlmî, Tasavvufî ve Kültürel Durum

Yâfiî'nin yaşadığı asırda, farklı yerlerde, İbnü's-Sübkî (v. 771/1369), İbn Kesîr (v. 774/1372), Safedî (v. 764/1362), İbn Teymiyye (v. 728/1327) gibi zâhir ulemanın yanı sıra Ebü'l-Abbas el-Mürsî (v. 685/1286), İbn Atâullah el-İskenderî (v. 709/1309), Bahâeddin Nakşibend (v. 791/1388) gibi zâhir ve bâtın ilimlerde derinleşmiş zatlar hayat sürmüştür.

Önemli muhaddis, fakih, müfessir ve mutasavvıfların yetiştiği bir muhit olan Yemen, h. VI ve VIII. asırlar arasında, Resûlîler döneminde de ilmî faaliyetlerin yoğun bir şekilde gerçekleştiği bir bölgedir. Resûlî emirleri ilmî tedrisatın gelişmesi için Yemen'in neredeyse bütün şehirlerine medrese inşa ederek âlimlerin bu medreselerde ücret muka-

21 Yiğit, *a.g.e.*, 2015, s. 230.

bilinde ders vermesini temin etmiştir. Bu müderrislerden biri de Yâfiî'nin hocası Necmeddin et-Taberî'dir (v. 712/1312). Ayrıca Resûlî emirleri ulemaya izzet ve ikramda bulunup onlara maddi anlamda destek olması için vakıflar tesis etmiş,[22] ilmî icâzet merasimlerine iştirak edip ilim meclislerinde bulunmuşlardır. Bu devirde usûlü'd-dîn, tefsir, fıkıh, hadis, lugat, tarih, tıp, astronomi, coğrafya, matematik ve edebiyat gibi sahalarda âlimler yetişip eserler telif edilmiştir. İlme ve âlime verilen bu değer ve itibardan dolayı ilmî faaliyetler Yemen'de gelişme kaydetmiştir. Sultanların bu davranışı zamanla diğer memleketlerden duyulmuş ve meşhur âlimlerin Yemen'e yerleşmesine vesile olmuştur.[23]

Resûlî emirlerinin arasında bizzat ilim ehli olup fıkıh, hadis, astronomi, edebiyat ve tıp gibi alanlarda eser telif edenler de mevcuttur. Öte yandan her emir "Medresetü Mansûriyye, Muzafferiyye, Mücâhidiyye, Eşrefiyye, Efdaliyye" gibi kendi isimleriyle anılacak medreseler inşa etmiştir. Bunların yanı sıra "Âsımiyye, Atâbekiyye, Yâkutiyye, Vezîriyye, Mücîriyye, Seyfiyye, Reşîdiyye" gibi isimlerle Yemen'in her bölgesinde medreseler vardır. el-Melikü'l-Müeyyed Davud'un (v. 694/1294) ilim ehline ve kitaplara olan sevgisinden ötürü kurduğu kütüphanede 100.000 kitap bulundurduğu, bazı kitapları bölge dışından getirttiği, *el-Egânî* isimli eserin istinsahı için 200 dirhem sarfettiği, ünlü bir âlim geldiğinde veya değerli bir kitap getirildiğinde bunları bizzat katıldığı törenle karşıladığı ri-

22 Muhammed Rıza Hasan ed-Decîlî, "Riâyetü Âli Resûl li'l-Hareketi'l-Fikriyyeti'l-Yemeniyye", *Mecelletü Külliyeti't-Terbiye li'l-Benât*, sy. 17/2 (2006), s. 365.

23 Yemen'e yerleşen ulema için bk. ed-Decîlî, *a.g.m.*, 2006, ss. 371-374.

vayet[24] edilmektedir. Bu ve benzeri hareketler ilmin gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur.

Resûlî emirleri imar faaliyetlerine de ehemmiyet vermişlerdir. O dönem bölgelerinde tespit edilebilen saray, cami, mescid, kütüphane, medrese, dârüzziyâfe, ribât ve hankah gibi eserlerin sayısı 180 civarındadır. Bunlara genelde vakıflar tahsis edilmiştir. Günümüze ulaşan eserler arasında Muzafferiyye, Mansûriyye ve Eşrefiyye camileri zikredilebilir. Resûlî hanedanın eserleri, Eyyûbî mimarisi ve yerel Yemen üslubunun bir karışımıdır.[25]

Zâhirî ilimlerin yanı sıra sultanlar, emirler ve tüccarlar, sûfîlere ve sûfîliğe yönelmiş, onlar için zâviye ve hankahlar inşa etmişlerdir. Bu dönemde sûfîlerin toplum üzerindeki nüfuzlarından bahsedilebilir. Resûlî emirlerinden el-Melikü'l-Mansûr (v. 647/1249) tasavvufa ayrı bir önem vermiştir. Kendisinin devrin önde gelen velilerinden Muhammed b. Ebû Bekir el-Hikemî (v. 611/1214) ve Muhammed b. Hüseyin el-Becelî (v. 621/1224) ile sıkı bir dostluğu bulunmaktadır. el-Melikü'l-Muzaffer'in de (v. 694/1294) sûfîlerle görüşüp onlara muhabbet duyduğu ve hürmet gösterip onlardan istifade ettiği, el-Melikü'l-Mücâhid Ali'nin de (v. 764/1362) İsmail el-Cebertî (v. 806/1394) gibi sûfîlerle aynı ortamlarda oturup sohbet ettiği ve onlara ayrı bir önem verdiği zikredilmektedir.[26]

Yâfiî'nin yaşadığı bu devirde, Yemen'de tasavvuf önemli bir yere sahiptir. Kadiriyye başta olmak üzere Rifâiyye, Ekberiyye, Şâzeliyye ve Medyeniyye'nin mevcudiyeti

24 Abdullah Mehdî el-Habeşî, *es-Sûfiyye ve'l-Fukahâ fi'l-Yemen*, San'a: Mektebetü'l-Cîl, 1976, ss. 45-46; Abdülbâki Yemânî, *a.g.e.*, 1985, ss. 85-100; Decîlî, *a.g.m.*, 2006, ss. 367-369.

25 Tomar, *a.g.m.,* 2008, c. XXXVIII, s. 2.

26 Abdullah Mehdî el-Habeşî, *a.g.e.*, 1976, s. 45-48.

görülmektir. Silsilesi Kadiriyye'ye ulaşan, Abdullah b. Esad el-Yâfiî'ye nispet edilen Yâfiiyye başta olmak üzere Kadiriyye tarikatının kollarından Hikemiyye (617/1220), Esediyye (620/1223), Beceliyye (621/1224), Ehdeliyye (650/1252), Gaysiyye (651/1253), Uceyliyye (690/1290), Nehâriyye (700?/1300?), Zeylaiyye (704/1304), Tavâşiyye (748/1348), Müşerriiyye (760/1360) ve Cebertiyye (800/1398) tarikatları Yemen ve çevresinde intişar etmişlerdir.[27]

27 Daha geniş bilgi için bk. Dilaver Gürer, *Abdulkâdir Geylânî Hayatı*, *Eserleri*, *Görüşleri*, 8. bs., İstanbul: İnsan Yayınları, 2014, ss. 349-355.